

Lapsuudentutkimuksen näkökulma taloudelliseen eriarvoisuuteen

Mia Hakovirta: VTT, Akatemian tutkijatohtori, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto

Minna Rantalaiho: YTM, projektitutkija, Sosiaalitieteiden laitos, Turun yliopisto
miabak@utu.fi, minran@utu.fi

Janus vol. 19 (4) 2011 342–357

 Janus

Tiivistelmä

Tuloeroista ja taloudellisesta eriarvoisuudesta on vähän lapsilähtöistä tutkimusta. Artikkelissa kokoamme yhteen lasten ja lapsuuden eriarvoisuutta koskevaa tutkimusta aiheesta tekemämme kirjallisuushaun ja analyysin pohjalta. Tarkastelemme, miten eriarvoisuutta lapsiin ja lapsuuteen liittyvänä ilmiönä on lähestytty sekä mihin taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa ja kokemuksissa liittyy ja miten se lasten kokemana ilmiönä jäsenyy. Tutkimustulosten mukaan monet taloudellisten resurssien jakoihin liittyvät asetelmat koskevat lapsia ja lapsuutta. Eriarvoisuuteen liittyvä lapsilähtöinen tutkimus voidaan jäsentää kolmen toisiinsa yhteydessä olevan pääteeman ympärille; köyhien lasten arjen kokemukset ja toimijuus, lasten tavat hahmottaa eriarvoisuutta sekä kulutuksen kautta muodostuvat taloudellisen eriarvoisuuden merkitykset lasten sosiaalisissa suhteissa. Kaikissa näissä näkökulmissa nousee esille eriarvoisuuden merkitys lasten sosiaalisten vertaissuhteiden muodostumisessa ja ylläpitämisessä.

Johdanto

1990-luvun lopun jälkeen tuloerot ja taloudellinen eriarvoisuus ovat Suomessa kasvaneet (Moisio 2010; Ruotsalainen 2011). Muutos näkyy erityisesti lapsiperheiden tulokehityksessä. Pienituloisimpaan tuloviidennekseen kuuluvien lapsiperheiden osuus on kasvanut ja suhteellisen köyhyysrajan alapuolelle on jäänyt entistä suurempi osa lapsiperheistä (Salmi ym. 2009, 80; Jäntti 2010).

Tulonjaossa tapahtuneet muutokset eivät kosketa pelkästään pienituloisia ja köyhiä, vaan heijastuvat koko yhteiskuntaan muun muassa lisääntyvänä eriarvoistumisena. Eriarvoistumisen nostamista 2010-luvun yhteiskuntapolitiiselle agendalle ja yhteiskunnallisen eriarvoistumisen seurausten tutkimista voidaan puoltaa monilla argumenteilla (ks. Saari 2011). Erityisesti tutkimustulokset väestöryhmien suhteellisten erojen vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin ja

terveyteen perustelevat eriarvoisuuden ja sen seurausten tutkimisen merkitystä. Tutkimukset osoittavat eriarvoisuuden kärjistymisen lisäävän väestön sosiaalisia ja terveydellisiä ongelmia sekä vaikuttavan kansalaisten hyvinvointiin (Wilkinson & Pickett 2009).

Taloudellinen eriarvoisuus on yhteydessä myös lasten hyvinvointiin. Korkean taloudellisen ja aineellisen eriarvoisuuden maissa lasten on havaittu voivan huonommin verrattuna maihin, joissa eriarvoisuutta on vähän (Pickett & Wilkinson 2007; Wilkinson & Pickett 2009). UNICEF:in (2010) tutkimuksen mukaan maat, jotka pystyvät parhaiten tarjoamaan kaikille lapsille tasa-arvoiset olosuhteet kasvaa ja kehittyä, sijoittuvat yleensä kärkipäähän myös lasten hyvinvoinnin eri osa-alueiden vertailuissa.

Lapsuuden eriarvoistuminen on viime aikoina herättänyt laajaakin keskustelua. Eriarvoisuuden ja hyvinvointierojen kasvua on kuitenkin tarkasteltu aikuislähtöisesti ja pitkälti kvantitatiivisesti. Vaikka taloudellisen niukkuuden ja köyhyyden vaikutuksia lasten hyvinvointiin on tutkittu suhteellisen paljon (esim. Duncan & Brooks-Gunn 1997; 2002; Bradshaw 2002), ja myös tutkimus lasten omista köyhyykokemuksista on yleistynyt (esim. Ridge 2002; 2011; Harju & Thorød 2011), meillä on hyvin vähän tietoa siitä, mitä lapset itse käsittävät eriarvoisuudella ja miten eriarvoisuus, ja erityisesti lasten kokemana eriarvoisuus, näyttäytyy lasten arjessa.

Suomessakin vahvistunut lapsuudentutkimuksen paradigma on haastanut aikuislähtöisen tiedonmuodostuksen validiteettia erityisesti lasten arjen ja kokemusten tutkimuksessa. Paradigman ytimenä on ymmärrys siitä, että lapset ovat sosiaalisia toimijoita yhteiskunnallisessa suhdejärjestelmässä ja vaikuttavat toiminnallaan paitsi omaan niin myös muiden elämään (Alanen 1992; 2009; James ym. 1998). Tämän perusteella lapsia koskevista asioista ja ilmiöistä ei ole perusteltua, eikä oikeutettua kysyä yksinomaan tai ensisijaisesti aikuisilta. Esimerkiksi lasten ja nuorten eriarvoisuuden kokemukset sekä heidän eriarvoisuudelle antamat merkitykset ja tulkinnat voivat poiketa merkittävästi aikuisten sille antamista merkityksistä ja sitä koskevista tulkinnoista. Lasten ja nuorten osallisuuden korostaminen tutkimuksessa onkin viimeisten 20 vuoden aikana vahvistunut ja tutkimusta tehdään yhä enemmän yhdessä lasten ja nuorten kanssa. Tästä kehityksestä kertovat osaltaan myös lukuisat lapsuudentutkimuksen menetelmällisiä ja eettisiä kysymyksiä pohtivat kirjat (esim. Christensen & James 2008; Lagström ym. 2010).

Tässä artikkelissa kokoamme yhteen lasten ja lapsuuden eriarvoisuutta koskevaa tutkimusta.¹ Eriarvoisuus on abstrakti, sisällöltään sopimuksenvarainen ja kontekstisidonnainen käsite.

Artikkelissamme viittaamme eriarvoisuuden käsitteellä erilaisiin yksilöiden ja ryhmien välisiin taloudellisten ja materiaalien resurssien eroihin. Rajaamme kiinnostumisemme erityisesti lasten eriarvoisuuden kokemuksia ja eriarvoisuutta koskevia käsityksiä ja ajatuksia tarkastelemaan tutkimuksiin, toisin sanoen tutkimuksiin, joissa taloudellisten ja materiaalien resurssien erot jäsenyivät lasten näkökulmasta tarkasteltuna merkityksellisinä. Artikkelissa nostamme esille erilaisia tutkimuksia ja kysymyksenasetteluja sekä niissä toistuvia tai muuten tärkeiksi katsomiamme eriarvoisuuteen liittyviä havaintoja, jäsenyksiä ja tulkintoja. Erityisesti kiinnitämme huomiota siihen, mihin eriarvoisuus aikaisemman tutkimuksen valossa lasten arjessa ja kokemuksissa liittyy.

Teimme artikkelia varten laajan haun tutkimus- ja tiedejulkaisuja kokoaviin tietokantoihin, jossa kartoitimme tutkimusta lasten taloudellisesta eriarvoisuudesta ja sen yhtymäkohdista heidän hyvinvointiinsa.² Näin löytyneen materiaalin joukossa oli lopulta vain muutama julkaisu, joiden voi katsoa täyttävän keskeiset hakuehtomme. Vaikka muuntelimme hakusanoja ja niiden yhdistelmiä, löysimme vain muutaman tutkimuksen, jossa kiinnostus kohdistui suoraan lasten kokemuksiin tai ajatuksiin taloudellisesta eriarvoisuudesta. Lisäksi, vaikka eriarvoisuuden kokemusten ja subjektiivisen hyvinvoinnin välistä yhteyttä sivuttiin useissa julkaisuissa, emme löytäneet yhtään tutkimusta, jossa lasten eriarvoisuuden kokemuksia olisi yhdistetty heidän ajatuksiinsa omasta hyvinvoinnistaan. Tähän artikkeliin olemme valinneet tarkempaan analyysiin muutamia avaintutkimuksia.³ Ennen avaintutkimusten analyysiä kuvaamme yleisemmin, miten lasten taloudellista eriarvoisuutta on eritieteenaloilla lähestytty.

Lapset taloudellisen eriarvoisuuden monitieteisessä tutkimuskentässä

Vaikka taloudellisesta eriarvoistumisesta puhutaankin yhä enemmän, aina ei ole selvää, mitä sillä tarkoitetaan. Taloudellista eriarvoisuutta voidaankin lähestyä monista eri näkökulmista (esim. Sen 1973; Salverda ym. 2009). Tulonjakotutkimuksessa taloudellisen eriarvoisuuden määrittelyssä lähdetään liikkeelle tulonjakumasta ja tarkastellaan tulojen epätasaista jakautumista yhteiskunnassa (Jenkins & van Kerm 2009). Köyhyys on taloudellisen eriarvoisuuden äärimuoto ja sen tutkiminen liittyy väistämättä taloudellisen eriarvoisuuden tutkimukseen, sillä samat mekanismit, jotka luovat eriarvoisuutta synnyttävät myös köyhyyttä (Townsend 1987). Lasten köyhyyden tutkiminen ei ole uusi asia, sillä jo 1900-luvun alun ensimmäisissä köyhyystutkimuksissa havaittiin köyhyyden paikantuvan lapsuuteen (Booth 1902 – 1903; Rowntree 1901 ref. Ridge 2002, 16–17). Viime vuosikymmenten aikana tutkimus lasten köyhyydestä, sen yleisyydestä, syistä ja seurauksista on kasvanut volyymiltaan varsin mittavaksi. Lapsuudentutkimuksen paradigman vahvistumisen myötä on yleistynyt myös lasten omia köyhyyskokemuksia esille nostava tutkimus (Ridge 2002), samoin lapsipoliittinen tutkimus, jossa on otettu esille kysymys sukupolvien välisestä taloudellisesta eriarvoisuudesta ja lasten asemasta ja oikeuksista yhteiskunnan resurssien jaossa (Sgritta 1994; Ben-Arieh & Wintersberger 1997; Johansen 2009).

Tuloerojen tarkasteleminen ei kuitenkaan ole ainoa tapa tutkia taloudellista eriarvoisuutta, vaan sitä voidaan lähestyä myös mittaamalla kulutusmenoja ja tarkastelemalla kotitalouksien välisiä eroja kulutusmenoissa (Jenkins & van Kerm 2009). Rahalla ja tavaroilla on nähty olevan tärkeä merkitys myös lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokemuksissa (Rees ym. 2010). Suomalaisissakin tutkimuksissa on havaittu, että nimenomaan vapaa-ajan kulutus (harrastukset ja oman rahan käyttäminen vapaa-ajalla) jakaa

ja erottelee lapsia (Niemelä & Raijas 2010). Kun kaikilla lapsilla ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia elinolojen eroja niin myös lasten välistä sosiaalista etäisyyttä ja elinpiirien erkaantumista toisistaan. Useat tutkimukset osoittavat taloudellisen ahdingon kaventavan lapsen elämää ja kertautuvan monenlaisina hyvinvoinnin vajeina (Attree 2004; Ridge 2011).

Toisenlaista lähestymistapaa edustaa puolestaan sosiologinen kulutustutkimus, jossa on tarkasteltu esimerkiksi lasten kulutustottumuksia, bränditietoisuutta ja sosiaalistumista kuluttajiksi (esim. Elliott & Leonard 2004; Martens ym. 2004; Wilska 2004). Lasten taloudellisen eriarvoisuuden kokemuksia valottavaa tärkeää tietoa löytyykin kulutustutkimuksen keskuudesta, joka viimeisten reilun kymmenen vuoden aikana on alkanut myös Suomessa kohdentua lapsiin (Aledin 2005; Wilska 2004; Autio 2004; Strand 2007). Erityisesti lasten ja nuorten kuluttamista sekä kuluttamisen merkityksiä lasten positioista käsin tarkastelevissa tutkimuksissa tulee esille, miten lasten erilaiset kulutusresurssit liittyvät keskeisesti eriarvoisuuden problematiikkaan.

Yksi sosiologian perinteisiä tutkimusaloja on yhteiskunnallisten jakojen analysointi. Eriarvoisuutta on tarkasteltu sosiologisessa luokkatutkimuksessa. Huomio on kiinnittynyt niihin tekijöihin, joilla voidaan selittää yksilöiden tai perheiden välistä elintason eriarvoisuutta. Ensimmäiset lapsilähtöiset yhteiskuntaluokkiin ja eriarvoisuuteen liittyvät tutkimukset tehtiin Yhdysvalloissa 1970-luvun lopulla (Leahy 1981). Kiinnostuksen kohteena olivat erityisesti lasten käsitykset yhteiskuntaluokista sekä niiden muodostumista selittävistä tekijöistä.

Lasten ja nuorten eriarvoisuutta on lähestytty myös terveyserojen näkökulmasta, keskittyen sosioekonomisen aseman mukaisiin eroihin lasten terveydentilassa, sairastavuudessa tai kuolleisuudessa (Palosuo ym. 2007). Terveyse-

rot kehittyvät elämänkulun aikana useiden eri tekijöiden ja mekanismien vaikutuksesta. Lasten ja nuorten terveydessä ja terveystottumuksissa ilmenevä eriarvoisuus liittyy erilaisten aineellisten, kulttuuristen ja psykososiaalisten yhteiskunnassa selviytymistä edistävien voimavarojen epätasaiseen jakautumiseen jo lapsuudessa ja nuoruudessa. Keskeisissä lasten ja nuorten terveyttä määrittävissä tekijöissä, erityisesti elinoloissa ja elintavoissa, onkin jo varhain havaittavissa selviä vanhempien sosioekonomisen aseman mukaisia eroja (Kestilä 2008; Koivusilta 2010). Terveyseroja koskevat tutkimukset ovat kohdistuneet suurelta osalta aikuisväestöön, mutta viime vuosina sosiaalepidemiologinen tutkimus, jossa hyödynnetään lapsilta itseltään kerättyä tietoa, on selvästi yleistynyt (esim. Abel ym. 2011; Backett-Milburn ym. 2003; Koivusilta 2010; Sweeting ym. 2010). Lasten ja nuorten oman sosiaalisen aseman mittaamisen keinovalikoiman laajentumisen myötä on ollut mahdollista lisätä ymmärrystä lasten ja nuorten terveyseroja tuottavista mekanismeista (Koivusilta 2010). Perheiden sosioekonomisten erojen näkyvyyttä on tarkasteltu paljon myös lasten ja nuorten oppimistulosten ja koulusaavutusten tutkimuksessa (Büchel ym. 2001; PISA 2009; Rimpelä & Bernelius 2010; Bernelius 2011).

Edellä antamiemme esimerkkien pohjalta voidaan todeta, että monet taloudellisten resurssien jakautumiseen liittyvät asetelmat ja kysymykset koskevat lapsia ja lapsuutta. Eriarvoisuuden käsitteistö on siksi keskeinen myös lapsi- ja lapsudentutkimuksessa. Lapsiin liittyvää eriarvoisuuden tutkimusta tehdäänkin monilla eri tieteenaloilla, jotka tuovat 'jaetulle tutkimuskentälle' erilaisia lähestymistapoja, käsitesisältöjä ja keskusteluperinteitä. Eri tieteenaloilla tehtyjen tutkimusten rinnakkainen tarkastelu paljastaa paitsi taloudellisen eriarvoisuuden erilaisia merkityksiä myös sen vaikutuksia lasten arjessa ja laajemmin yhteiskunnassa.

Seuraavissa luvuissa keskitymme *lapsilähtöisiin* lasten eriarvoisuuden kokemuksiin ja käsityksiä tarkasteleviin tutkimuksiin. Olemme kiinnittäneet huomiota siihen, miten eriarvoisuutta on lähestytty lapsiin ja lapsuuteen liittyvänä asiana tai ilmiönä, miten lasten kokemuksia eriarvoisuudesta jäsennetään ja mitä tutkimukset eriarvoisuudesta kertovat. Olemme jakaneet tutkimukset kolmen yläteeman alle. Niistä ensimmäiseen olemme koonneet tutkimuksia, joissa eriarvoisuutta tarkastellaan kaikkein heikoimmassa taloudellisessa asemassa olevien lasten arjen näkökulmasta. Tämän jälkeen käymme läpi tutkimuksia, joissa on tarkasteltu lasten tapoja hahmottaa, ymmärtää ja selittää eriarvoisuus ja lopuksi tarkastelemme tutkimuksia, joissa on keskitytty erityisesti kuluttamisen merkityksiin lasten eriarvoisuuden näkökulmasta. Jaottelumme on analyyttinen ja tutkimuksissa esille nousevat asiat limittyvät lasten arjessa usein toisiinsa.

Köyhien lasten arjen tutkimus

Määrällisesti merkittävin kosketuspinta lasten taloudelliseen eriarvoisuuteen ovat vähävaraisten ja köyhien lasten arkea ja kokemuksia tarkastelevat tutkimukset, joita on tehty erityisesti Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa. Lapsilähtöisen tutkimusotteen yleistymisen myötä köyhyystutkimuksessakin on ryhdytty kysymään lapsilta itseltään, miten he köyhyyden näkevät ja kokevat, toisin sanoen, lapsen oma näkökulma on otettu vahvemmin mukaan tutkimukseen. Tutkijat ovat halunneet selvittää miten köyhyys ja materiaallinen puute ilmenevät *lasten arjessa* ja mitä se *lasten näkökulmasta* tarkasteltuna merkitsee. Tähän on motivoinut halu ymmärtää elettyä köyhyyttä ja köyhyyden kokemuksia sekä taloudellisen vähäosaisuuden sosiaalisia ulottuvuuksia (Ridge & Saunders 2009).⁴ Aiheen ajankohtaisuudesta ja merkittävydestä kertovat saatavilla olevien tutkimusten näkökulmien, menetelmien ja tulosten meta-analyysiin keskittyvät katsausartikkelit (Attree 2004; 2006;

Redmond 2009; Ridge 2011). Myös Norjassa ja Ruotsissa on tehty useita tutkimuksia köyhyyden merkityksistä ja kokemuksista lapsen arjessa (Sandbaek 2002; 2004; Daugstad 2003; Harju 2008; Harju & Thorød 2011), mutta Suomesta lapsilähtöinen köyhyydetutkimus puuttuu edelleen kokonaan.

Gerry Redmond (2009, 543–544) on havainnut lasten köyhyyden kokemuksia tarkastelevisissa tutkimuksissa toistuvan kolme keskeistä teemaa. Tutkimuksissa nostetaan ensinnäkin esille se, että lapset ovat aktiivisia toimijoita ja luovat omia arjessa selviytymisen malleja ja strategioita, joilla he pyrkivät vaikuttamaan köyhyyden seurauksiin ja myös lieventämään taloudellisesti tiukkaa tilannetta. Toinen teema on köyhyyden tuottama stigma ja sen symboliset merkitykset, jotka voivat olla köyhyyden puhtaasti materiaalisia haasteita vakavampi ongelma. Kolmas teema nostaa esille perheiden ja sosiaalisen turvaverkon merkityksen keskeisyyden köyhyydessä eläville lapsille. Yhdeksi tärkeimmistä asioista lasten omakohtaisissa kokemuksissa köyhyydestä ja vähävaraisuudesta näyttäisikin tutkimusten valossa lähes poikkeuksetta nousevan lasten sosiaaliset suhteet. Taloudellisten resurssien niukkuuden merkitys tulee esille sosiaalisessa kanssakäymisessä muiden vertaisryhmään kuuluvien lasten kanssa, erityisesti paremmat taloudelliset resurssit omaavien lasten kanssa (Attree 2004; Redmond 2009; Ridge 2011). Materian merkitys lasten välisen yhteenkuuluvuuden tunteen rakentumisessa näyttää olevan vahva. Tutkimuksiin osallistuneet niukan talouden lapset kuvaavat usein ulkopuolisuuden tunteita sekä olossuljetuksi ja myös kiusatuksi tulemista. Lasten kokemukset taloudellisesta eriarvoisuudesta voivat olla hyvin konkreettisia ja niihin voi liittyä häpeän tunteita. Lapsi voi tuntea häpeää esimerkiksi siitä, ettei hän voi hankkia samoja tavaroita kuin muilla on tai harrastaa samantlaisia asioita kuin muut. Nämä asiat voivat synnyttää epäonnistumisen sekä olossuljetuksi tulemisen pelkoa ja edelleen emotionaalista

huolta ja uupumusta (Harju 2008, 83; van der Hoek 2005, 34; Pugh 2009,70).

Varsinkin isommat lapset ovat usein hyvin selvillä perheen taloudellisesta tilanteesta ja kokevat emotionaalista painetta taloudellisen niukkuuden seurauksista. Sen lisäksi, että lapset kokevat konkreettista puutetta perusvälttämättömyyksistä, yllättävä lasku tai tärkeän kodinkoneen hajoaminen voi sekoittaa perheen talouden. Lapset voivat huomata tämän itse, mutta he voivat olla myös vanhemman keskustelukumppanina tilannetta puitaessa. Lapset myös miettivät aktiivisesti ratkaisuja kotitalouden rahaongelmiin ja suhteuttavat esimerkiksi omia tarpeitaan koko perheen taloudelliseen tilanteeseen. Tutkimuksissa on useita esimerkkejä siitä, miten lapset näissä tilanteissa luopuvat omista kulutustarpeistaan, jotka voivat liittyä normaaliin lapsuuteen kuuluviksi mieltämiimme asioihin, kuten koulun järjestämille retkille osallistumiseen – lapset kertovat myös lainaavansa vanhemmilleen rahaa. (van der Hoek 2005; Harju 2008.)

Lapset kokevat köyhyyden ja sen vaikutukset monin eri tavoin. van der Hoek (2005) havaitsi omassa tutkimuksessaan, että vanhempien luovuus ja toimintamallit, vanhempien ja lasten välinen kommunikaatio, perheen sosiaalinen turvaverkko sekä lapsen ikä ja kommunikointi vertaisryhmässä vaikuttivat siihen, miten lapsi kokee köyhyyden vaikutukset elämässään. Esimerkiksi vanhempien perheen taloudellisesta tilanteesta kokeman ahdistuksen siirtymiseen lapsiin vaikuttavat vanhempien sosiaaliset tukiverkostot ja myös lasten mahdollisuus saada tukea kodin ulkopuolelta (van der Hoek 2005). Lapsen muut sosiaaliset resurssit lieventävät niukan talouden merkitystä, mutta niiden vaikutuksellakin on rajansa (Attree 2006).

Lapsen arjet muodostuvat ulkoisten tekijöiden, lasten oman toiminnan ja kulttuuristen odotusten välisissä dynaamisissa ja dialektisissä prosesseissa (Harju 2008, 80). Kulttuuriset odotukset

esimerkiksi määrittävät, mitä lapsen tulee tehdä tai omistaa. Lapsen taloudelliset resurssit puolestaan rajaavat lapsen mahdollisuuksia toimia häneen kohdistuvien odotusten mukaisesti. Näissä suhteissa lapset muodostavat myös käsityksensä eriarvoisuudesta. Niukan talouden lapset vertaavat omaa elämäänsä muiden lasten elämään. Lomien merkitys on yksi tästä kertova ja toistuvasti esille nouseva esimerkki. Kuten Tamara van der Hoekin (2005, 28) Hollannissa tutkimukseensa haastattelema 15-vuotias tyttö kuvaa: *”En ole koskaan ollut lomalla. Koko elämässäni, en ikinä. Koulussa ne puhuvat Espanjasta ja Ranskasta. En ole koskaan ollut kummassakaan. Totta puhuen, en pidä siitä. Minäkin haluaisin mennä joskus ulkomaille – vaikka vain yhden kerran.”* Nykyään on tavallista, että lomilla matkustetaan ulkomaille. Ne, joille tämä on taloudellisten resurssien vuoksi mahdotonta, kokevat erilaista. Lomamatkojen yleistyminen on myös hyvä esimerkki kulutuksen kasvavasta merkityksestä lasten arjessa, johon palaamme tuonnempana.

Lasten tarpeet ja mielihalut muuttuvat iän myötä. lällä on yhteys esimerkiksi siihen, miten lapsi kokee erilaisten toiminta-areenojen, kuten kodin, koulun, virtuaalisen tilan, lähiympäristön ja kotipaikkakunnan ulkopuolisen elinpiirin merkityksen elämässään (Harju 2008, 80). Ajatukset vapaa-ajasta sekä ajankäytöstä ja sen tavoista muuttuvat iän myötä. Elinpiirin laajetessa oman rahan ja kuluttamismahdollisuuksien merkitys kasvaa. Tutkimuksissa tulee hyvin esille, miten lasten kasvaessa esimerkiksi pukeutumistyyli tulee tärkeämmäksi, samoin mahdollisuus liikkua ja tavata ystäviä kodin ulkopuolella, esimerkiksi kahviloissa. Näin rahaa kuluu enemmän ja sen puuttumisen seuraukset muuttuvat merkittävämmiksi. Iän myötä toisaalta kasvaa myös mahdollisuus toimia aikaisempaa itsenäisemmin ja vaikuttaa omaan taloudelliseen tilanteeseen esimerkiksi tekemällä kouluajan ulkopuolella ilta- ja viikonlopputöitä.

Eriarvoisuuden hahmottamisen jaot: ”Kertoisitko minulle köyhästä/rikkaasta lapsesta?”

Kysymykset siitä, missä määrin lapset hahmottavat, ymmärtävät ja hyväksyvät yhteiskuntaluokkien ja tuloerojen olemassaolon, ja miten he niitä oikeuttavat, ovat kiinnostaneet tutkijoita 1970-luvulta alkaen (Leahy 1981; 1983a; 1983b). Kiinnostus on kohdistunut erityisesti yksilötekijöihin, kuten iän ja sosioekonomisen perhetaustan vaikutukseen. Esimerkiksi Julie Dickinsonin (1990) tutkimuksessa sekä työväen- että keskiluokkaisesta taustasta tulevat lapset tuntuivat hyväksyvän eri ammattien palkkauseroista seuraavat tuloerot luonnollisina ja oikeudenmukaisina. Keskiluokkaisen taustan omaavat lapset kuitenkin kannattivat mutkattomammin tätä eriarvoisuutta ja oikeuttivat sen vahvemmin laajemman yksilöllisen koulutuksen ja erityisosaamisen pohjalta kuin työväenluokkaisesta taustasta tulevat lapset. Dickinsonin tutkimus on kuitenkin esimerkki lapsilla teetetystä mutta edelleen aikuislähtöisesti jäsenneystä eriarvoisuuden tutkimuksesta, jossa lapsilta kysytään eriarvoisuudesta aikuisten arkitodellisuuden, työelämän ja ammattihierarkioiden kontekstissa, sen sijaan, että heille tarjoutuisi mahdollisuus reflektoida eriarvoisuutta itselleen tärkeistä asioista ja arjen kokemuksista käsin. Lapsille eriarvoisuus ei välttämättä hahmotu ammattihierarkioiden välityksellä.

Askelen edemmäs kohti lapsilähtöistä tutkimusta ottaa Robert L. Leahy (1981; 1983a; 1983b; 1990), tarkastellessaan (1970-luvulla Yhdysvalloissa) sitä, miten 6–17-vuotiaat lapset näkevät ja kokevat, selittävät, oikeuttavat sekä haastavat yhteiskunnan sosiaalista ja taloudellista kerrostumista. Lapsille esitettiin kysymyksiä, joissa heitä pyydettiin kuvailemaan rikkaita ja köyhiä ihmisiä – halutessaan siis myös lapsia – ja kertomaan, millaisia he ovat, miten he ovat samanlaisia tai eroavat toisistaan ja mikä heitä yhdistää ja erottaa. Heiltä kysyttiin myös köyhyyden ja rikkauden syitä ja taloudellisten resurssien jakojen

oikeutusta, kuten tuleeko joidenkin olla rikkaita, kun samaan aikaan jotkut muut ovat köyhiä. Lapsilta kysyttiin myös, miten köyhä voisi rikastua ja mitä pitäisi tapahtua, ettei olisi lainkaan köyhiä. Lopulta heiltä kysyttiin myös, miten he itse voisivat tulevaisuudessa rikastua.

Leahyn tutkimuksen mukaan lasten tapa muodostaa käsityksiä köyhistä, köyhyydestä ja eriarvoisuudesta muuttuu iän karttuessa. Näkemys laajeni iän kasvaessa vaatetukseen liittyvistä huomioista, koulutukseen ja edelleen laajempiin yhteiskunnallisiin tekijöihin. 6–11-vuotiailla painottuivat havaittavissa olevien ulkoisten ominaisuuksien kuvailu (tavarat ja vaatteet) ja esimerkiksi luokkaliikkuvuutta selitettiin siten, että rikkaat antavat rahaa köyhille. Lapset näkivät yhteiskuntaluokat suhteellisen pysyvinä, esimerkiksi perinnön kautta muodostuvina. 11–14-vuotiaiden vastauksissa tuli esiin psykologisempi tapa hahmottaa eriarvoisuutta, ja sitä selitettiin työn, koulutuksen, ahkeruuden ja älykkyyden välisillä eroilla. Ajatuksena oli, että yritteliäisyys palkitaan. Yhteiskuntaluokkia kuvattiin ihmisten ajattelutapojen ja motivaatioerojen kautta. Tätä vanhemmilla lapsilla selitykset painottuivat elämän mahdollisuuksien ja luokkatietouden eroihin – luokkajärjestelmän muuttamisessa nähtiin myös mahdollisuus vähentää köyhyyttä, mutta siinä onnistuminen todettiin vaikeaksi. Luokat nähtiin keskenään kilpailevina ja tällä selitettiin luokkakonfliktia.

Lasten käsityksiä omasta suhteellisesta taloudellisesta asemastaan ja erityisesti siitä, miten he näkevät itsensä ja toiset lapset taloudellisen eriarvoisuuden näkökulmasta, on tutkittu erittäin vähän. Susan Weingerin (2000) tutkimus on yksi harvoja poikkeuksia. Hän haastatteli 1990-luvun lopussa Yhdysvalloissa pieni- ja keskituloisten perheiden 5–14-vuotiaita lapsia ja kartoitti heidän käsityksiään eri sosiaaliluokista sekä niiden yhteyksistä lasten keskinäisiin sosiaalisiin vertaisuuksiin. Hän näytti lapsille kuvia eri sosiaaliluokkia edustavista taloista ajatuksenaan saada

lapset kertomaan mielikuviaan erilaisissa taloudellisissa asemassa olevista ihmisistä. Alaluokan taloa kuvasi ränsistynyt talo, keskituloista taloa siisti lähiötalo ja yläluokan taloa komea kartano. Lasta pyydettiin kertomaan, millaisia taloissa asuvat lapset ja aikuiset ovat sekä mistä talosta he todennäköisimmin valitsisivat itselleen ystävän. Kysymysten tarkoituksena oli selvittää, miten lapset arvioivat henkilön luonteenpiirteitä sen perusteella, mitä he tietävät tämän luokka-asemasta ja miten lapset näkevät luokka-aseman vaikuttavan omiin ystävyysyhteisöihin. Jo pienetkin lapset kuvailivat sosiaaliluokkia realistisesti ja yleisiä ennakkoluuloja toisintaen. ”Normaali” liitettiin omaan sosiaaliluokkaan, mihin yhdistettävissä olevaa taloa ja sen ihmisiä kuvailtiin myös monisanaisemmin.

Weingerin (2000) mukaan pienituloisten perheiden lapset kuvasivat alaluokan talon ihmisiä keskituloisten perheiden lapsia neutraalimmin sanoin ja eläytyivät niukan talouden lasten asemaan kuvaten esimerkiksi näiden tunteita. He myös kuvasivat onnellisuuden perustuvan taloudellisen toimeentulon lisäksi muihinkin asioihin. Lisäksi he pohtivat enemmän köyhyyteen johtaneita syitä kuin keskituloisten perheiden lapset, jotka, vaikka huomioivatkin köyhyyden aiheuttamat haasteet, eivät kyenneet konkretisoimaan, millaista niukan talouden arki on. Keskituloisten perheiden lasten oli vaikeampaa eläytyä ränsistyneen talon lasten asemaan ja heidän ilmaisuisaan talon asukkaista esiintyi enemmän negatiivisia sanoja, kuten likainen, laiska ja ilkeä. Lasten vastauksissa nousi esiin myös sosiaalinen syrjintä. Tässäkin lasten oma tausta vaikutti tapaan, jolla asiaa kuvattiin. Pienituloisten perheiden lapset myötäelivät useammin vastauksissaan syrjityn lapsen sisäisessä kokemusmaailmassa ja kuvasivat tämän tuntemaa emotionaalista kipua. Keskituloisten perheiden lasten vastaukset keskittyivät enemmän syrjimyksen mahdollisuuteen ja sen syihin, esimerkiksi kuluttamismahdollisuuden puuttumiseen syrjityksi tulemisen selityksenä. Keskituloisten talon asukkaiden

kuvaamisessa näkyi vastaavia jakoja lasten vastauksissa, muttei läheskään samassa mittakaavassa – keskiluokkaisen talon asukkaita kuvattiin pääsääntöisesti hyvin myönteisesti, ennen kaikkea kunnollisina ja vastuuntuntoisina ihmisinä. Jotkut pienituloisten perheiden lapsista kuvasivat keskiluokan talossa asuvia ilkeiksi, snobeiksi tai kiusaaviksi, eivätkä katsoneet heidän ymmärtävän alaluokkaan kuuluvia ihmisiä tai piittaavan heidän köyhyydestään.

Weingerin (2000) haastattelemista lapsista yli puolet valitsi kuvitteellisen ystävänsä omasta sosiaaliluokastaan. Keskituloisten perheiden lapset perustelivat valintojaan tasa-arvoisella asemalla – *”tuntisin oloni oudoksi hänen (köyhän) seurassaan, koska minulla itselläni on niin paljon”* (Weinger 2000, 143). On kiinnostavaa, että nämä lapset selittivät haluan olla valitsematta ystävää ”alaluokan talosta” tämän vieraaksi ja oudoksi mielletyn elämäntavan takia ja kuvasivat puolestaan omasta yhteiskuntaluokastaan tulevan lapsen kanssa olemista luontevana ja ystävyyden mahdollistavana. Pienituloisten perheiden lapset taas valitsivat uuden kuvitteellisen ystävänsä useammin omasta yhteiskuntaluokastaan keskeisenä perustelunaan torjutuksi tuleminen pelko, mikäli ystävyyttä yrittäisi solmia keskiluokkaisen lapsen kanssa. Eri sosiaaliluokasta tapahtuvaa valintaa lapset perustelivat esimerkiksi auttamishalulla tai mahdollisuudella saada apua.

Sama hinta – eri arvo: taloudellisen eriarvoisuuden merkitykset lasten sosiaalisissa suhteissa

Samaan aikaan kun taloudellinen polarisaatio lapsiperheiden keskuudessa on kasvanut, on nykylapsuudesta tullut kulutuskeskeinen ja lapsista markkinoinnin keskeinen kohderyhmä (Wilska 2008; Pugh 2009). Kulutuskeskeisyyden vahvistuminen näkyy lasten kulutustottumuksissa esimerkiksi vanhempien lapsilleen kustantamien kulutustavaroiden määrän kasvuna (Wilska

2004). Kulutuksesta on muodostunut keskeinen yhteiskunnallisia jakoja muodostava tekijä ja hyvinvoinnin mittari, sillä sen merkitys sosiaalisiin ryhmiin kiinnittymisessä on kasvanut. Näin on tapahtunut myös lapsilla (Pugh 2009). Tavaroiden omistamisella on kasvava merkitys lasten ja nuorten identiteetin luomisessa sekä itsetunnon kehittämisessä (Chaplin & Roedder-John 2007).

Lapsiperheissä vanhemmat yleensä vastaavat perheen toimeentulosta, eikä ole itsestään selvää, että perheen taloudelliset resurssit jakautuvat tasapuolisesti kaikille perheenjäsenille. Lapsiperheiden kuluttamista koskevissa tutkimuksissa on esimerkiksi havaittu, että lasten osallisuus perheiden rahankäyttöä koskevissa päätöksissä vaihtelee paitsi perheen taloudellisten resurssien niin myös vanhempien ammatin, lasten iän ja erityisesti kuluttamiskohteen mukaan. Lasten ääni kuuluu eniten vapaa-ajan kuluttamista koskevissa päätöksissä, vähiten perheen kestokulutus- ja teknologiahankinnoissa (Raijas & Wilska 2007; Niemelä & Raijas 2010). Toisaalta tiedetään myös se, että monissa lapsiperheissä vanhemmat tinkivät omista menoistaan, jotta voivat turvata lapsilleen riittävän elintason (Kiili 1999; Kochuyt 2004). Perheiden välisten tuloerojen välittyminen lasten arkeen ei olekaan yksiselitteistä.

Lasten kuluttamismahdollisuudet ovat lasten kokeman taloudellisen eriarvoisuuden kannalta keskeinen asia. Kuluttaminen ei ole vain materiaalien tarpeiden tyydyttämistä, sillä on myös monia sosiaalisia tehtäviä. Paitsi tavaralla itsellään (leluilla, vaatteilla, kännykällä yms.) niin myös sen ostamisella voi olla sosiaalinen arvo – esimerkiksi brändien kuluttaminen mahdollistaa itseilmaisun (Aledin 2005). Lasten kuluttamiselle, kuten tietynlaisten vaatteiden ja tavaroiden hankkimista tai vapaa-ajan harrastamista, voidaan selittää lasten halulla kuulua tiettyyn ryhmään (Seiter 1993; Pugh 2009). Esimerkiksi taskurahan tai tietynlaisten vaatteiden symbo-

linen merkitys voi hyvin konkreettisella tavalla ohjata lapsen sosiaalista elämää vertaisryhmässä – niiden avulla lapset viestittävät muille paitsi omaa yksilöllistä persoonansa myös tiettyyn ryhmään kuulumista. Mari Rystin (2005, 17) mukaan lapset sisäistävät kuluttamisen sosiaalisia merkityksiä jo varhain, mutta niiden merkitys korostuu ja monimutkaistuu lapsen iän myötä. Erityisesti isommilla lapsilla hyväksytyksi tulemisen merkitys korostuu ja tarve kuulua johonkin ryhmään on vahva, mikä selittää kuluttamisen voimakkaampaa merkitystä tietyssä ikävaiheessa (Ryst 2005, 17).

Motiivi valita tietynmerkkiset kengät tai tietty kännykkämalli liittyy pidetyksi tulemisen haluun. Oikeilla kulutusvalinnoilla haetaan ystävien ja ryhmän hyväksyntää ja niillä voidaan ääritilanteissa myös välttää kiusatuksi tulemiselta (esim. Auty & Elliot 2001; Elliot & Leonard 2004; Attree 2006).⁵ Maria Piacentinin ja Greig Mailerin (2004) tutkimukseen osallistuneet 12–17-vuotiaat lapset eivät täysin yhtyneet väitteeseen siitä, että vaatteet olisivat pääroolissa kavereiden valitsemisessa. Yhtä mieltä lapset olivat kyllä siitä, että vaatteet esimerkiksi indikoivat mahdollisen uuden ystävän persoonaa ja kiinnostuksen kohteita. Tuntematon lapsi arvioidaan vaatteiden perusteella ja kalliit merkivaatteet yhdistetään herkästi itsevarmuuteen ja tiettyyn statukseen. Piacentinin ja Mailerin (2004) haastattelemat lapset saattoivat vähätellä vaatteiden merkitystä mutta kertoivat samassa haastattelussa, ettei mihin tahansa voi kuitenkaan pukeutua. Vastavankaltaiset havainnot toistuvat muissakin tutkimuksissa (esim. Marthinsen & Røe 2004).

Kulutustutkimuksissa on tehty näkyväksi kuluttamisen merkitystä lasten identiteetin rakentamisessa, itseilmaisussa ja keskinäisessä sosiaalisessa viestinnässä. On kiinnostuttu esimerkiksi siitä, miten lapset kokevat heihin kohdistuvat kulutusnormit ja millaisia strategioita he kehittävät selvitäkseen niistä. Tutkimukset ovat tehneet näkyväksi myös lasten omaa toimijuutta, kuten

esimerkiksi sitä, miten he tuottavat kuluttamisen merkityksen ja valtavirtakuluttamisen kyseenalaistavaa vastadiskurssia tai muokkaavat brändikulttuuria omista lähtökohdistaan itselle sopivaksi ja hallittavaksi (esim. Autio 2004; 2006). Lasten kulutuskäyttäytymistä tarkasteleva tutkimus sivuaa väistämättä myös lasten keskinäisiä kulutusmahdollisuuksien eroja. Siinä on myös huomautettu kulutuskeskeisyyden – ja esimerkiksi brändikulttuurin – vahvistavan kulutusmahdollisuuksien merkitystä lasten arjessa, erityisesti lasten välisissä vertaisuuhteissa (Aldin 2005). Esimerkiksi harrastamiseen voi liittyä paine pukeutua tietynlaisiin ja -merkkisiin vaatteisiin (Piacentini & Mailer 2004; Mattila 2006). Tuloerojen kasvun ja kulutuskeskeisyyden voimistumisen yhteisvaikutuksen voidaan ajatella vahvistavan myös lasten taloudellisen eriarvoisuuden kokemuksia.

Tutkimuksia, joissa taloudellisen eriarvoisuuden merkitykset olisi otettu lähitarkasteluun lasten kuluttamisen kontekstissa, on kuitenkin vähän. Yksi poikkeus on amerikkalaisen sosiologin, Allison Pughin (2009) bestselleriksi muodostunut teos *“Longing and belonging: parents, children, and consumer culture”*. Pugh kuvaa esimerkiksi sitä, miten köyhien perheiden vanhempia (usein yksinhuoltajaitejä) moralisoidaan siitä, jos nämä käyttävät vähäiset varansa lapsen merkkikengiin tai muotileluun tärkeämpien asioiden, kuten laskujen maksamisen sijaan, vaikka vanhemmat toimivatkin loogisen ja varsin ymmärrettävän järjelyn pohjalta: yhteiskuntaan kiinnittyäkseen ja siinä pärjätäkseen lasten on pysyttävä muiden mukana ja vanhemmat katsovat tiettyjen merkkituotteiden ja lelujen auttavan tässä. Tässä järjelyssä tietyt tavarat ovat osallisuuden markkinoilla käytettävää valuuttaa, joka auttaa lasta pääsemään sisälle ja kiinnittymään tärkeiksi katsottuihin vertaisryhmiin. Taloudellisesti hyvin toimeentulevien vanhempien järjelyssä taas saman tavarankäytön seurauksia lapsille voidaan perustella erilaisella logiikalla. Tavarankäytössä nähdäänkin riskejä, jotka voivat to-

teutuessaan etäännyttää lasta vanhempien tärkeiksi katsomista arvoista ja tavoitteista. Kaikille vanhemmille on kuitenkin yhteistä erilaisten materiaan ja kuluttamiseen liittyvien suhtautumistapojen yhdistäminen yhteenkuuluvuuteen (belonging) – se, nähdäänkö kuluttaminen yhteenkuuluvuuden muodostumisen turvaavana toimintana vai sen toteutumisen estävänä riskinä riippuu siitä, kenestä on kysymys. (Pugh 2009.)

Lasten väliset taloudellisten resurssien erot tulevat lapsille näkyviksi nimenomaan kuluttamisessa. Kuluttamismahdollisuudet ovat yksi sosiaalisen aseman määrittämisen väline (Ryst 2005) ja lapsella kuluttamisen merkitys vaihtelee paitsi kuluttamismahdollisuuksien niin myös hänen sosiaalisen asemansa mukaan. Täsmälleen samanaiset merkkikengät voivatkin olla yhdelle lapselle suhteellisesti paljon merkittävämpi asia kuin toiselle, ja tätä eroa määrittävät juuri lasten erilaiset taloudelliset asemat (Piacentini & Mailer 2004, 257; Pugh 2009). Tähän liittyvät läheisesti myös tutkimushavainnot, joiden mukaan vähävaraiset lapset ovat taloudellisesti hyvin toimeentulevia lapsia materialistisempia (Flouri 2004; vrt. myös Pugh 2009, 137–143).

Elin Olsson (2007) on Ruotsissa 10–18-vuotiaiden lasten elinoloja kuvaavien aineistojen pohjalta havainnut taloudellisen eriarvoisuuden vaikuttavan lasten sosiaalisiin vertaisuuhteisiin. Olssonin tutkimuksen mukaan lasten käytössä olevien taloudellisten resurssien määrällä on merkitystä ja se on suhteellisesti suurempi niukan talouden lapsilla. Norjassa kuluttamisen vaikutusta lasten subjektiiviseen hyvinvointiin (sosiaalinen eristyneisyys) tutkinut Mira Sletten (2011) ei näe yhteyttä yhtä selkeänä. Sletten on lasten päivittäisessä kulutusmallissa olevia eroja tarkastelemalla tutkinut, tasoittaako lapsen mahdollisuus kuluttaa ikätoveriensa tapaan lapsen perheen varallisuuden vaikutusta tämän hyvinvointiin. Tutkimuksessa erot kuluttamismallissa eivät kuitenkaan selittäneet sosiaalisen eris-

tyneisyyden riskin välistä eroa lapsilla, eikä oma raha saanut yhtä vahvaa merkitystä kuin Olssonin (2007) Ruotsissa tekemässä tutkimuksessa. Norjalaistutkimuksen mukaan huoli kaupallistumisen vaikutuksista lasten hyvinvointiin, kun tarkastellaan sen merkitystä lasten vertaisuuhteissa, olisi siis jossain määrin liioiteltu (Sletten ym. 2004).

Kuluttamisen merkitys tulee vahvana esille myös luvun alussa kuvaamissamme tutkimuksissa, joissa on keskitytty niukan talouden haasteisiin lasten arjessa (Harju 2008; Ryst 2005; Attree 2004; 2006; Ridge 2011). Taloudellisten resurssien riittämättömyydestä muodostuu tiettyjen kulutushyödykkeiden hankkimisen konkreettinen rajoite, mutta myös este identifiotua suosittuihin lapsiin esimerkiksi pukeutumisen kautta (Ryst 2005, 20). Kun kuluttamisen kautta hankittu ns. *cool* olemus ja saavutettu suosio auttavat pääsemään sisälle ryhmään, sosiaalinen yhteenkuuluvuus saa pintaansa hintalapun. Mari Rystin (2005) etnografinen tutkimus ala-asteikäisten osloilaistyttyjen elämästä nostaa esille kuluttamisen eriarvoisuuden merkityksiä tästä näkökulmasta. Kuluttamisen merkitys liittyy vahvimmin juuri yhteenkuuluvuuden – tiettyyn ryhmään tai porukkaan kuulumisen – tarpeeseen (ks. myös Pugh 2009). Rystin tutkimukseen osallistunut maahanmuuttajataustainen tyttö olisi edelleen halunnut kuulua luokkassaan suosituksi tulleen ystävänsä kaveripiiriin, mutta ero tyttöjen taloudellisissa resursseissa ja tyttöjen iän tuomat muutokset kuluttamisen merkityksessä tekivät tämän yhä vaikeammaksi (ks. myös Hill & Wager 2009, 21–22). Samanlaisten tavaroiden omistaminen ja vapaa-ajanharrastaminen lisää lasten välistä yhteenkuuluvuuden tunnetta ja helpottaa kaverisuhteiden luomista ja ylläpitämistä. Näkyvien kulutushyödykkeiden omistaminen voi myös kohottaa lapsen statusta ja suosiota vertaisryhmässä ja vähentää kiusatuksi tulemisen riskiä. Norjassa ja Ruotsissa tehdyt tutkimukset (Brusdal 1990; Harju 2008; Olsson 2007; Ryst 2005; Stefansen 2004a, 2004b; Slet-

ten ym. 2004) osoittavat taloudellisen eriarvoisuuden vaikuttavan lasten sosiaalisiin suhteisiin ja aiheuttavan lapsissa epävarmuutta ja sosiaalista eristymistä myös Pohjoismaissa.

Pohdinta

Olemme tässä artikkelissa tuoneet esille lasten eriarvoisuuden tutkimisen kysymyksenasettelu- ja eri tieteenaloilla sekä sitä, miten lapset hahmottavat, selittävät ja oikeuttavat eriarvoisuutta ja minkälaisia kokemuksia lapsilla itsellään siitä on. Taloudellinen eriarvoisuus, vaikka lapset eivät sitä suoraan mainitsisikaan, on läsnä lasten arjessa monin eri tavoin sekä konkreettisesti että tunnetasolla. Taloudellinen eriarvoisuus ilmenee useissa eri yhteyksissä, mutta tutkimuksessa nousee esille erityisesti sen merkitys lasten sosiaalisten vertaissuhteiden muodostumisessa ja ylläpitämisessä. Tätä kautta tarkasteltuna taloudellisen eriarvoisuuden seuraukset lasten arkeen näyttäytyvät myös hyvin moniulotteisina. Lasten omiin eriarvoisuuden kokemuksiin pureutuva tutkimus on toisaalta purkanut esiin myös lasten toimijuutta sekä strategioita, joita lapset rakentavat ja toteuttavat selviytyäkseen erilaisissa taloudellisen eriarvoisuuden tilanteissa ja toimintamalleja, joiden kautta lapset osallistuvat eriarvoisuuden vahvistamiseen tai sen purkamiseen.

Suomessa lasten arki ja heidän kokemuksensa, ajatuksensa sekä mielipiteensä ovat jääneet taloudellisen eriarvoisuuden tutkimuksessa huomioimatta ja hyödyntämättä. Tätä voi ehkä selittää paitsi aikuisnäkökulmien dominanssi myös laajemmin lasten arjen toimintojen ja kokemusten vähäinen arvostus eriarvoisuuden tutkimuksessa. Lasten eriarvoisuuden kokemusten tutkimukset tulevat pitkälti Iso-Britanniasta ja USA:sta ja Suomeen niiden tuloksia on syytä siirtää harkiten. Esimerkiksi Weingerin (2000) USA:n sijoittuvassa tutkimuksessa tuli esille, että osa keskiluokkaan kuuluvista lapsista ei ollut koskaan viettänyt aikaa köyhän lapsen seurassa

ja siksi heidän seuraansa hakeutuminen oudokutti. Suomessa eri tuloluokkiin kuuluvien perheiden lapset kohtaavat kuitenkin toisiaan päiväkodeissa ja kouluissa, mikä saattaa lieventää Weingerin tutkimuksessaan kuvaamaa, lapsen omasta sosioekonomisesta asemastaan eroavaa lasta kohtaan tuntemaa vierautta. On kuitenkin tunnustettava, että taloudellinen eriarvoisuus on Suomessa kasvanut ja etenkin isommissa kaupungeissa esimerkiksi koulujen väliset erot kertovat eriarvoisuuden tuottavan luokkakerrostumia ja jakoja lasten välille (Rimpelä & Bernelius 2010).

Tähän katsaukseen tekemiemme kirjallisuushakujen perusteella lasten eriarvoisuutta, kulumismahdollisuuksien eroja tai taloudellisen eriarvoisuuden ulottuvuuksien saamia merkityksiä lasten arjessa ei ole tarkasteltu lasten subjektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella on parhaillaan käynnissä *Lasten hyvinvointi ja eriarvoisuus* -tutkimushanke, jonka tavoitteena on koota tietoa siitä, miten eriarvoisuus Suomessa näkyy lasten arjessa, minkälaisia merkityksiä se saa lasten ja nuorten keskuudessa sekä millä eri tavoin se vaikuttaa lasten ja nuorten hyvinvointiin. Hankkeessa on kerätty aineistoa (haastatteluja ja kirjoituksia) yhteensä 30 peruskoulun viidettä ja kahdeksatta luokkaa käyvältä lapselta. Taloudellisen eriarvoisuuden tutkimisen erityishaasteena on ollut ilmiön käsitteellinen abstraktius ja sopimuksenvaraisuus; miten asiaa voidaan ja tulisi tutkia lasten näkökulmasta? Taloudellisten resurssien ja kuluttamismahdollisuuksien yhteydet esimerkiksi edellä kuvattuihin sosiaalisen yhteenkuuluvuuden muodostumisen ja ylläpitämisen prosesseihin ovat moniulotteisia ja kompleksisia. Aihetta pitää kuitenkin lähestyä myös lapsuudentutkimuksesta käsin, sillä yhteiskunnan monet taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset välittyvät yhä suoremmin myös lapsuuteen – lasten elämään, kokemuksiin ja toimintaan.

Viitteet

1 Katsauksemme rajautuu aihetta läntisessä hyvinvointivaltio kontekstissa, erityisesti Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Pohjoismaissa tarkasteltuihin tutkimuksiin. Taloudellisen eriarvoisuuden globaali ulottuvuus näkyy niissäkin, sillä tutkimuksiin osallistuneet lapset suhteellistavat omaa huono-osaisuuttaan vertaamalla tilannettaan esimerkiksi kehitysmaissa elävien lasten arjen haasteellisuuteen.

2 Kotimaisista tietokannoista teimme haut yliopistokirjastojen yhteistietokantaan (Linda) sekä Turun yliopiston kirjaston tietokantaan (Volter). Teimme hakuja myös Turun yliopiston kirjaston verkkoaineistojen (NELLI-portaali) keskeisiin kirja-, lehti ja viitetietokantoihin (Academic Search Premier (Ebsco), Ebrary, JSTOR, Social Sciences Citation Index (ISI), Sociological abstracts, Social services abstracts ja Sociological abstracts). Teimme yhdistelmähakuja sekä hakuja, joissa aloitimme laajalla haulilla ja rajasimme sitä hakukriteeriemme mukaisesti portaittain (lähdimme liikkeelle esimerkiksi hakusanoilla eriarvoisuus, köyhyys (vastaavat englanninkieliset)). Hakusanoja katkottiin (esimerkiksi: köyh*) hakutuloksen maksimoimiseksi. Hakusana kohdistettiin abstraktiin. Näin saadusta laajasta osumajoukosta haarukoitiin edelleen lapsia ja nuoria ja hyvinvointia ja kulutusta koskeva tutkimus ja edelleen lapsilähtöinen tutkimus. Teimme vastaavia hakuja myös Google Scholar -hakupalvelimeen. Hakujen tuloksena löytämämme julkaisuista poimimme otsikon perusteella julkaisuja tarkempaan tarkasteluun. Abstraktien ja johdantolukujen perusteella joukkoa rajattiin edelleen. Hakukriteeriemme parhaiten täyttäneiden julkaisujen lähdeluetteloista etsimme vielä tietokantahauissa siihen saakka löytymättömiä julkaisuja. Nämä haut lopetettiin kun ne eivät enää johtaneet uusien tutkimusjulkaisujen löytymiseen. Hakujen tuloksena meillä oli noin 170 julkaisua, joista noin kolmannes valittiin artikkeliin tekemämme koonnin aineistoksi.

3 Avaintutkimuksella tarkoitamme kirjallisuushakujen tuloksista lähiluentaan valittua, tutkimusaiheemme kannalta keskeistä tutkimusta, jossa on kiinnostava näkökulma, tutkimusasetelma ja/tai menetelmällinen ratkaisu. Avaintutkimuksiin olemme valinneet myös aihetta käsitteleviä katsausartikkeleita (esim. Attree 2004; 2006; Ridge 2011; Redmond 2009).

4 Lasten (subjektiivista) arkea ja näkökulmia karvoittavalle köyhyyttutkimukselle on useita perusteluja. Tuloköyhyyteen keskittyvien kvantitatiivisten tutkimusten ongelmana ovat esimerkiksi köyhyyseräjan asettaminen ja tulojen arvioimisen ja ra-

portoinnin ongelmat, eivätkä ne kerro elintasoon liittyvistä kokemuksista (Ridge & Saunders 2009) tai lasten välisistä eroista siinä, miten tuloköyhyys vaikuttaa heidän elämäänsä (van der Hoek 2005).

5 Lasten taloudellisten resurssien runsauteen suhtautuminen on tutkimusten valossa vähintään ristiriitaista. Varakkaita lapsia toisaalta ihailaan ja pidetään esimerkiksi itsevarmoina ja pärjäävinä mutta samalla lapset näkevät tavarain ja kuluttamismahdollisuudet asioina, jotka tulisi ansaita (ks. esim. Ipsos Mori 2011).

Kirjallisuus

Abel, T., Fuhr, DC., Bisegger, S., Ackermann Rau, S., & European Kidscreen Group (2011) Money is not enough: Exploring the impact of social and cultural resources on youth health. *Scandinavian Journal of Public Health* 39 (6), 57–61.

Alanen, Leena (1992) *Modern childhood: exploring the 'child question' in sociology*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 50. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Alanen, Leena (2009) Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 9–30.

Aledin, Sami (2005) Brändit varhaisten elämässä. Teoksessa Minna Autio & Petri Paju (toim.) *Kulttava nuoruus*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosiain neuvottelukunta, Stakes, 56–65.

Attree, Pamela (2004) Growing up in disadvantage: a systematic review of the qualitative evidence. *Child: Care, Health and Development* 30 (6), 679–689.

Attree, Pamela (2006) The social costs of child poverty: A Systematic review of the qualitative evidence. *Children & Society* 20 (1), 54–66.

Autio, Minna (2004) Finnish young people's narrative construction of consumer identity. *International Journal of Consumer Studies* 28 (4), 388–398.

Autio, Minna (2006) Legoista Leviksiin – kuluttajaksi kasvun aakkoset. Teoksessa Hanna Lehtimäki & Juha Suoranta (toim.) *Kasvattajan brändikirja*. Helsinki: Finn Lectura, 13–26.

- Auty, Susan & Elliot, Richard (2001) Being Like or Being Liked: Identity vs. Approval in a Social Context. *Advances in Consumer Research* 28 (1), 235–241.
- Backett-Milburn, Kathryn & Cunningham-Burley, Sarah & Davis, John (2003) Contrasting lives, contrasting views? Understanding of health inequalities from children in differing social circumstances. *Social Science and medicine*, 57 (4), 613–623.
- Ben-Arieh, Asher & Wintersberger, Helmut (toim.) (1997) *Monitoring and Measuring the State of Children – Beyond Survival*. Eurosocial report 62/1997. Vienna: European Centre.
- Bernelius, Venla (2011) Osoitteenmukaisia oppimistuloksia. Kaupunkikoulujen eriytymisen vaikutus peruskoululaisten oppimistuloksiin Helsingissä. *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (5), 479–493.
- Booth, Charles (1902-1903) *Life and labour of people in London. First series. Poverty: East Central and South London*. London: McMillan.
- Bradshaw, Jonathan (2002) Child poverty and child outcomes. *Children and Society* 16 (2), 131–140.
- Brusdal, Ragnhild (1990) Norwegian Children's Descriptions of the Consequences of Poverty and Wealth. *Journal of Economic Psychology* 11 (4), 545–556.
- Büchel, Felix & Frick, Joachim & Krause, Peter & Wagner, Gert (2001) The impact of poverty on children's school attendance – evidence from West Germany. Teoksessa Koen Vlemincks & Timothy Smeeding (toim.) *Child well-being, child poverty and child policy in modern nations. What do we know*. Bristol: The Policy Press, 151–173.
- Chaplin, Lan Nguyen & Roedder-John, Deborah (2007) Growing up in a material world: Age differences in materialism in children and adolescents. *Journal of Consumer Research* 34 (3), 480–493.
- Christensen, Pia Monrad & James, Allison (2008) *Researching Children and Childhood: Cultures of Communication*. Teoksessa Pia Monrad Christensen & Allison James (toim.) *Research with children: perspectives and practices*. London: Falmer Press, 1–9.
- Daugstad, Gunnlaug (2003) Levekår for ungdom i større byer. *Notater* 2003:55. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Dickinson, Julie (1990) Adolescent representations of socio-economic status. *British Journal of Developmental Psychology* 8 (4), 351–371.
- Duncan, Greg & Brooks-Gunn, Jeanne (1997) *Consequences of growing up poor*. New York: Sage.
- Duncan, Greg & Brooks-Gunn, Jeanne (2002) Family poverty, welfare reform and child development. *Child Development* 71 (1), 188–196.
- Elliott, Richard & Leonard, Clare (2004) Peer pressure and poverty. Exploring fashion brands and consumption symbolism among children of the British poor. *Journal of Consumer Behaviour* 3 (4), 347–359.
- Flouri, Eirini (2004) Exploring the relationship between mothers' and fathers parental practices and children's material values. *Journal of Economic Psychology* 25 (6), 743–752.
- Harju, Anne (2008) *Barns vardag med knapp ekonomi. En studie om barns erfarenheter och strategier*. Acta Wexionensia, 2008:137 (vårdvetenskap och socialt arbete). Växjö: Växjö University Press.
- Harju, Anne & Thorød, Anne (2011) *Child Poverty in a Scandinavian Welfare Context – From Children's Point of View*. *Child Indicators Research*, 4 (2), 283–299.
- Hill, Malcolm & Wager, Fiona (2009) From childhood to youth: children's own perspectives on social-spatial transitions. *International Journal of Transitions in Childhood* 2 (3), 16–25.
- van der Hoek, Tamara (2005) Through children's eyes: an initial study of children's personal experiences and coping strategies growing up poor in an affluent Netherlands. Innocenti Working Paper, 2005-06. UNICEF. [online] <URL: http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/IWP_2005_06_final.pdf> Luettu 12.9.2011.
- Ipsos MORI in partnership with Nairn, Agnes (2011) *Children's Well-being in UK, Sweden and Spain: The Role of Inequality and Materialism. A Qualitative Study*. Ipsos, UNICEF. [online] <URL:

- http://www.unicef.es/sites/www.unicef.es/files/IPSOS_UNICEF_ChildWellBeingreport.pdf > Luettu 23.9.2011.
- James, Allison & Jenks, Chris & Prout, Alan (1998) *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jenkins, Stephen & van Kerm, Philippe (2009) The measurement of economic inequality. Teoksessa Wiemer Salverda, Brian Nolan & Timothy Smeeding (toim.) *The Oxford Handbook economic inequality*. Oxford: Oxford University Press, 41–67.
- Johansen, Vegard (2009) *Children and Distributive Justice between Generations. A Comparison of 16 European Countries*. Doctoral theses at NTNU. 2009, 10. Trondheim: NTNU.
- Jääntti, Markus (2010) *Lapsiköyhyydestä Suomessa*. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Helsinki: Kela, 62–75.
- Kestilä, Laura (2008) *Pathways to health. Determinants of Health, Health Behaviour and Health Inequalities in Early Adulthood*. Helsinki: The National Public Health Institute.
- Kiili, Johanna (1999) *Lapset ja nuoret hyvinvointinsa asiantuntijoina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Kochuyt, Thierry (2004) Giving away one's poverty. On the consumption of scarce resources within the family. *The Sociological Review* 52 (2), 139–161.
- Koivusilta, Leena (2010) Miten terveyserot muodostuvat? Sosioekonomisen aseman mittaamisesta nuoruusiässä. Teoksessa Heikki, Ervasti, Susan Kuivalainen & Leo Nyqvist (toim.) *Köyhyys, tulonjako ja eriarvoisuus*. Turku: TCWR, 136–161.
- Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (2010) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Leahy, Robert (1981) The development of the conception of economic inequality: I. Descriptions and comparisons of rich and poor people. *Child Development* 52 (2), 523–532.
- Leahy, Robert (1983a) Development of the conception of economic inequality: II. Explanations, justifications, and concepts of social mobility and change. *Developmental Psychology* 19 (1), 111–125.
- Leahy, Robert (1983b) *The child's construction of social inequality*. New York: Academic Press.
- Leahy, Robert (1990) The Development of concepts of economic and social inequality. *New direction for child development* 46, Winter 1990, 107–120.
- Martens, Lydia & Southerton, Dale & Scott, Sue (2004) Bringing children (and parents) into sociology of consumption. *Journal of Consumer Culture* 4 (2), 155–182.
- Marthinsen, Edgard & Røe, Melina (2004) *Fattig eller rik? – slik ungdom ser det*. Trondheim: NTNU. [online] <URL: <http://www.svt.ntnu.no/ish/rikog-fattig/fattigellerrrik.pdf>> Luettu 12.9.2011.
- Mattila, Pekka (2006) *Ero ja liitto – brändien yhteisölliset tehtävät*. Teoksessa Hanna Lehtimäki & Juha Suoranta (toim.) *Kasvattajan brändikirja*. Helsinki: Finn Lectura, 44–62.
- Moisio, Pasi (2010) *Tuloeroja, köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys*, teoksessa: Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karvonen (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi*. THL: Helsinki, 180–196.
- Niemelä, Mikko & Rajjas, Anu (2010) *Lapsiperheiden kulutus ja perheen sisäinen päätöksenteko*. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) *Perhepiirissä*. Kela: Helsinki, 118–143.
- Olsson, Elin (2007) The economic side of social relations: household poverty, adolescents' own resources and peer relations. *European Sociological Review* 23 (4), 471–485.
- Palosuo, Hannele & Koskinen, Seppo & Lahelma, Eero & Prättälä, Ritva & Martelin, Tuija ym. (2007) *Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Piacentini, Maria & Mailer, Greig (2004) Symbolic Consumption in Teenagers' Clothing Choices. *Journal of Consumer Behaviour* 3 (3), 251–261.
- Pickett, Katherine & Wilkinson, Richard (2007) Child wellbeing and income inequality in rich societies. *British Medical Journal* 335, 1080–1086.

- PISA (2009) *Overcoming social background*. Paris: OECD.
- Pugh, Allison J. (2009) *Longing and Belonging Parents, Children, and Consumer Culture*. Berkeley: University of California Press.
- Rajjas, Anu & Wilska, Terhi-Anna (2007) *Huolenpitoa ja jakamista – rahan ja ajan jakautuminen suomalaisissa perheissä. Työselosteita ja esitelmää 104*, 2007. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Redmond, Gerry (2009) Review Article. *Children as Actors: How Does the Child Perspectives Literature Treat Agency in the Context of Poverty?* *Social Policy & Society* 8 (4), 541–550.
- Rees, Gwyther & Bradshaw, Jonathan & Goswami, Haridhan & Keung, Anne (2010) *Understanding children's well-being: A national survey of young people's well-being*. London: The Children's Society.
- Ridge, Tess (2002) *Childhood poverty and social exclusion: From a child's perspective*. Bristol: Policy Press.
- Ridge, Tess (2011) *The everyday costs of poverty in childhood. A review of qualitative research exploring the lives and experiences of low-income children in the UK*. *Children & Society* 25 (1), 73–84.
- Ridge, Tess & Saunders, Peter (2009) *Introduction: Themed section on Children's Perspectives on Poverty and Disadvantage in Rich and Developed Countries*. *Social Policy & Society* 8 (4), 499–502.
- Rimpelä, Matti & Bernelius, Venla (2010) *Peruskoulun oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla. Geotieteiden ja maantieteen laitoksen julkaisuja B1*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Rowntree, Seebohm (1901) *Poverty: A study of town life*. London: McMillan.
- Ruotsalainen, Pekka (2011) *Jäävätkö tuloerot pysyvästi suuriksi? Hyvinvointikatsaus 2/2011*.
- Ryst, Mari (2005) *Det koster å være kul*, *Tidskrift for ungdomsforskning*, 5 (2), 5–26.
- Saari, Juho (2011) *Eriarvoisuus kasvun ja työllisyyden Suomessa*, *Yhteiskuntapolitiikka* 76 (1), 76–84.
- Salmi, Minna & Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2009) *Lapsiperheiden toimeentulo*. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi*, Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, 78–92.
- Salverda, Wiemer & Nolan, Brian & Smeeding, Timothy (toim.) (2009) *The Oxford Handbook economic inequality*. Oxford: Oxford University Press.
- Sandbæk, Mona (2002) *Barn og unges levekår og velfærd. Kunnskapsbilder og forskningsbehov*. NOVA Rapport 1/02. Oslo: NOVA.
- Sandbæk, Mona (toim.) (2004) *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA Rapport 11/2004. Oslo: NOVA.
- Sgritta, Giovanni B. (1994) *The Generational Division of Welfare: Equity and Conflict*. Teoksessa Jens Qvortrup, Marjatta Bardy, Giovanni B. Sgritta & Helmut Wintersberger (toim.) *Childhood Matters: Social Theory, Practice and Politics*. Avebury: European Centre Vienna, 335–361.
- Seiter, Ellen (1993) *Sold separately: children and parents in consumer culture*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Sen, Amartya (1973) *On economic inequality*. London: Oxford University Press.
- Sletten, Mira (2011) *Social costs of poverty: leisure time socializing and the subjective experience of social isolation among 13-16-year-old Norwegians*. *Journal of Youth Studies* 13 (3), 291–315.
- Sletten, Mira Aaboen & Fløtten, Tone & Bakken, Anders (2004) *Vennskapets pris – fattigdom og social isolasjon i ungdomstida*. *Tidskrift for ungdomsforskning* 4 (2), 55–76.
- Stefansen, Kari (2004a) *Fritid og sosial deltakelse*. Teoksessa Mona Sandbæk (toim.) *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA Rapport 11/2004. Oslo: NOVA, 89–108.
- Stefansen, Kari (2004b) *Barns opplevelse av familieøkonomien og egne økonomiske ressurser*. Teoksessa Mona Sandbæk (toim.) *Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?* NOVA Rapport 11/2004. Oslo: NOVA, 127–138.

Sweeting, Helen & West, Patrick & Young, Robert & Kelly Shona (2010) Dimensions of adolescent subjective social status within the school community: Description and correlates. *Journal of Adolescence* 34 (3), 493–504.

Townsend, Peter (1987) Deprivation. *Journal of Social Policy* 16 (1), 125–146.

UNICEF (2010) The children left behind. A league table of inequality in child well-being in the world's rich countries, UNICEF, Report Card 9. Florence: Innocenti Research Centre.

Weinger, Susan (2000) Economic Status: Middle Class and Poor Children's Views. *Children & Society* 14 (2), 135–146.

Wilkinson, Rickard & Pickett, Kate (2009) *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Penguin Books.

Wilska, Terhi-Anna (2004) Lapset kuluttajina ja markkinoinnin kohderyhmänä. Teoksessa Anna Anttila (toim.) *Lapsuuden muuttuva maisema. Puheenvuoroja kulutuskulttuurin seksualisoinnin vaikutuksista*. STAKES: Raportteja 284. Helsinki: STAKES, 17–31.

Wilska, Terhi-Anna (2008) Lasten materialistiset kulutusenteet ja kuluttajaksi soisaalistuminen. Teoksessa Anu Rajjas & Terhi-Anna Wilska (toim.) *Perhe kulutusyhteiskunnassa*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 33–50.